

L'espantall

(ALDC, IV, 790. L'espantall)

L'espantall designa 'un objecte, generalment de forma humana, que es posa al camp per a espantar els ocells i evitar que danyi els fruits'. Les motivacions giren entorn de la idea de:

1) 'espantar', que ha estat la més productiva: a) compost de verb + *ocell*: *espaventaocells*, format de *espaventar* (s. XIV) (< llat. vg. *EXPAVENTARE*, der. de *EXPAVERE* 'témer', alhora der. de *PAVERE* 'estremir-se' [cf. *pavor*]; congèneres it. *spaventare*, fr. *épouvanter*, oc. *espaventar*) i l'objecte directe *ocells* (< *AUCELLU* < *AVICELLU*, dim. de *AVIS*); el verb és l'origen de *espaventall* (oc. *espaventallh*), amb les var. *espuventall* 2, 10, 13, *esplumentall* 5, *esparventall* 8, 122, *espraventall* 13; *espantaocells*, amb el primer element, *espantar*, que és una reducció de *espaventar*, i el seu deverbial *espantall* (s. XVII) i les var. *espantallo* 87, 94, de tipus arag., i les adaptades del cast. (o cast.-arag.) *espanta[χ]o*: *espantago* 107 (com *sanga* ← cast. *zanja*) i *espantajo* 149, *espantatjo* 190 (com *navaja*, *navatja* < cast. *nava[χ]a*, adaptació pròpia de parlants bilingües); b) l'estructura verb + 'ocell' es retroba en *espantapardals*, var. *espantapardalets* 164, 167 (*pardal* [s. XIV], potser del gr. *PÁRDALOS*; Guiter, amb evident gosadia, proposava *PARIETALE*, pel fet d'arrapar-se a les parets), *espantamoixons*, amb la var. *espantamixons* 115, 138 (*moixó* < llat. tardà *MUSCIONE* 'mosqueta, mosquit', aplicat primer als ocells petits), el barbaritzant *espantapà[χ]aros* (*pà[χ]aro* ← cast., procedent de l'ant. *pássaro* < llat. *PASSAR*); el model s'ha estès a *espantavelles* 20, amb el complement *velles*; *esbarrapardals* 134, *esbarramoixons* 132 (*esbarrar* 'espantar', format sobre *esvarar* [de *VARUS* 'garrell'] encreuat amb *barra*);

2) 'figura d'home, dreta o penjada, per a fer por': *carnestoltes* 25, 48, 52 (var. *carnistoltes* 105), *carnaval* 15, com el ninot de palla que per Carnestoltes posaven al balcó i després el cremaven; *ninot de palla* 15, 18, o, simplement, *ninot* (var. *nenot* 111), *ninoio* 137; *home de palla* 3, *home de bulto* 74-81; *iai de palla*

84, o, simplement, *iai* 83; *pallasso*, pres del fr. *paillasse* ← it. *pagliaccio*, pròpiament 'sac de palla'; *bujot* 70-72, de *bugiot* 'simi'; *busto* 'part superior del cos' 189 (← cast.); són de formació expressiva (arrel *bub-*, *bab-*) *bubota* 78, *babota* 82, *babarota*, *bubarota* 63, *babagota* 57, i les que són resultat d'una equivalència acústica B = M, *mumarota* 50, *mumorota* 184, *mamaroca* 46 (potser *busaroques* 28, per homonimització amb el nom de l'ocell), *mumaraca* 37, 43, *munyaraca* 22, 30, 34, *munyaca* 14, *manyaca* 23, *munaca* 16, *matxarota* 185, *muroca* 32, *moma* 43, 47, *mòmia* 36; també deu ser expressiu *tarlà* 17; *fantotxo* 85 (← it. *fantoccio*); 3) 'papu; cosa lletja': *papus* 86, 95; der. despectiu *papurrot* 91; *visa[χ]e* 190 (← cast.), des de 'gest exagerat del rostre';

4) 'cosa que es mou': *banderes* 69, 80, 81, 111, 143, *banderetes* 58, 76, 83, 147, 170; *parracs* 39, i el despectiu *parracot* 96, potser d'origen onomatopèic, quan s'esqueixa la roba (*DCVB*); *penjolls de pots* 54; *drapot* 111, despectiu de *drap* (< llat. tardà *DRAPPUS*); *miloca* 73, 77, *milotxa* 141, des de 'estel (joc de nens)' ('ocell rapaç'); *pendó* 180 ← cast. *pendón*;

5) 'nom de persona': *paulo* 156 (< llat. *PAULUS* 'petit'); *pablo* 155, 166, 167, 170, 178 (← cast.); *perot* 107, probablement augmentativodespectiu de *Pere*.

Altres: *madoganya* 88, des de 'objecte sense valor', en relació amb *maganyar*; *pedres emblanquinades* 81, sense el valor semàntic concret de l'enunciat; *mulmutoni* 85, potser relacionat amb *butoni*; no es veu la motivació en *callot* 12, *pamparigot* 27, *gingarra* 29, *pinxirigall* 89, *pantano* 176 i *rateta* 58.

Des d'una perspectiva geogràfica, notem l'àrea rossellonesa de *espaventall*, parenta de l'oc.; el predomini de *ninot* en cat. occ.; la concentració de *babarota* i var. en cat. central i mall., i l'exclusivitat de *bujot* en men. i de *iai* en eiv.

Són mots normatius *espantall*, *espaventall*, *bubarota*, *ninot* (no específic), des del *DG₁*, 1932; *espantaocells*, *bubota*, des del *DIEC₁*, 1995.